

De zin van de kerkelijke praxis*) Deel 1

Gereformeerde Weekblad, Kampen, 13 Februari 1970, p 210-211.

Wie zich vandaag als theoloog met de zogenaamde praktische theologie (ambtelijke vakken) bezig houdt, is onontwikkelaar voor de keuze gesteld of hij zijn taak wil voortzetten in continuïteit met wat in het verleden op dit terrein gedacht is, en of hij de nieuwe weg wil volgen die hem gesuggereerd wordt vanuit de nieuwere theologische stromingen. Deze keuze kan hij alleen doen in het licht van wat voor hem de zin is van de kerkelijke praxis, en dus ook de zin van zijn eigen theologische activiteit, die de kerkelijke praxis tot voorwerp heeft. De vraag naar de zin van de kerkelijke praxis behoort echter tot de voorvragen van zijn vakgebied. Daarom kan men zeggen dat de praktische theoloog vandaag vooral een duidelijk inzicht in de voorvragen van zijn vakgebied nodig heeft. Terwijl er op het terrein van de praktische theologie in onze tijd geweldig veel geschreven wordt, heerst er jammer genoeg een armoede met betrekking tot de behandeling van deze voorvragen. Dat brengt veel verwarring met zich mee. Te gemakkelijk accepteert men denknatronen die haast ongemerkt de vraag naar de zin van het kerkewerk op een totaal andere wijze beantwoorden dan vroeger het geval geweest is, waarbij het helaas niet altijd gezegd kan worden dat de nieuwe antwoorden beter en zinvoller zijn dan de vroegere antwoorden.

Eigenlijk is het een merkwaardige zaak met de praktische theologie. Sinds de opkomst van de praktische theologie als zelfstandig theologisch vak aan het einde van de achttiende eeuw is er steeds een neiging geweest om dit onderdeel van het theologisch organisme niet als een volwaardige wetenschap te beschouwen. Tot in onze tijd toe zijn er voorbeelden van leidende theologen die in hun overzicht van de theologische vakgebieden weinig raad weten met de praktische theologie. Toch doet het merkwaardige verschijnsel zich gedurende de afgelopen jaren voor dat de praktische theologie steeds meer als het theologisch vak bij uitstek beschouwd wordt! De aandelen van de praktische theologie zijn zodanig gestegen, dat het maar weinig scheelt of dit vakgebied wordt als het centrale vakgebied van de theologie gezien, zodat de andere theologische disciplines hun positie min of meer in verband met hun betekenis voor de praktische theologie moeten bepalen.

Vanwaar deze verandering?

Men kan verschillende redenen aanvoeren. Te denken valt daarbij met name aan de opkomst van de zogenaamde „verkondigingstheologie”, een benaming waaronder we de theologie van Barth en zijn aanvankelijke medestanders, maar ook de theologie van zijn latere grote opponent, Rudolf Bultmann en diens school, kunnen samenvatten. Onder het motto dat de theologie niets anders mag zijn dan de voorbereiding voor de verkondiging, baande men de weg naar een nieuwe opvatting van de theologie waarbinnen de praktische theologie uiteraard een grotere waardering kon vinden dan tevoren. Men moet hier echter ook denken aan de sterke missionaire gerichtheid van kerk en theologie in de afgelopen decaden. Door de ontdekking van de onverbrekelijke verbondenheid tussen het wezen en de zending van de kerk werd men steeds meer gedwongen de kerkelijke praxis niet als iets bijkomstigs te beschouwen, maar als wezenlijk met het bestaan van de kerk zelf gegeven. Het spreekt vanzelf dat de praktische theologie ook vanuit dit gezichtspunt een groter accent zou krijgen.

Toch is daarmee het eigenlijke nog niet gezegd. Het is mogelijk zeer veel klem te leggen op het feit dat de theologie niets anders dan voorbereiding voor de verkondiging moet zijn en dat de taak van de kerk met haar wezen gegeven is, en toch zoals Karl Barth er geen ogenblik over te piekeren dat de praktische theologie het eigenlijke vak in de theologische faculteit zou zijn. Men zal de huidige actualiteit en overaccentuering van de praktische theologie moeten begrijpen vanuit de totale verandering van het theologisch denkpatroon gedurende de afgelopen dekade. We kunnen daarbij werkelijk spreken van een „landslide”, een massieve grondverschuiving, waardoor een nieuwe benadering van haast alle theologische vragen ontstaan is. Deze verandering is uiteraard niet uit de lucht komen vallen en is dus ook niet zonder verband met tendensen in de geestelijke ontwikkelingen van de hele na-oorlogse periode. Toch voelen we sinds kort steeds meer de kracht van de nieuwe benadering en men kan verwachten dat de denk en de praktische theologie om in de toekomst totaal nieuwe wegen te bewandelen, steeds groter zal worden.

In het recente werk van Prof. H. Jonker, praktisch theoloog van Utrecht, ontmoeten we een existentiële worsteling met de vraag welke weg de praktische theoloog vandaag moet gaan. Zijn boek heet *Leve de Kerk*, met als subtitel: *Over hedendaags kerkewerk*. Het boek is in zijn geheel gewijd aan de vraag naar de zin van de kerkelijke praxis en de daarmee samenhangende vraag naar de betekenis en de weg van de praktische theologie. Dat hij zich daarbij vooral bezig houdt met de theologische „landslide” en de gevolgen daarvan voor zijn vakgebied, brengt met zich mee dat hij moet ingaan op de voorvragen van zijn vakgebied. Hier blijkt opnieuw hoe onmogelijk het is de praktische theologie van de rest van de theologie te isoleren en hoe noodzakelijk het voor de praktische theoloog is zich intensief rekenschap te geven van dogmatische en wijsgerige ontwikkelingen. Prof. Jonker is een goed voorbeeld van een praktische theoloog die niet alleen praktisch, maar vooral ook goed theoloog wil zijn. De tweesprong waarvoor de praktische theologie in onze tijd gesteld is, wordt door hem op een verhelderende wijze in het licht gesteld.

Het opvallende is daarbij dat Jonker zeer beslist uitspreekt dat zijn vak *niet* het belangrijkste vak in de theologische faculteit is (23). Met deze overwaardering van zijn vakgebied voelt de praktische theoloog die de vooronderstellingen van de overwaardering kent, zich niet gelukkig. Achter de klem op de praxis ziet Jonker namelijk de tendens om de concrete werkelijkheid belangrijker te achten dan de Waarheid, om het leven en doen van de mens hoger te waarderen dan zijn denken en zijn zoeken naar de Waarheid (25). Volgens hem heeft de neo-moderne theologie hierin een capitulatie gedaan voor de positivistische instelling van onze tijd en dreigt men de vraag naar de waarheid te verdringen door voortdurend met de praktijk bezig te zijn (32). Daarbenevens signaleert hij, net als Van Niftrik in zijn werk over de hemel, een eenzijdige beklemtoning van de categorie van de tijd in de nieuwere theologie, ten koste van de waardering voor de categorie van de ruimte. Dat brengt met zich mee een concentratie op het leven binnen de doodsgrenzen, het aardse bestaan (37). Hieruit verklaart hij ook de overmatige belangstelling voor neo-judaïse-

rende tendensen in de moderne theologie. Men accentueert de verwerkelijking van het heil in dit aardse bestaan en in de geschiedenis van de mensheid. De medemenselijkheid wordt tot opdracht (38). Daardoor wordt het handelen belangrijker dan het denken. De daad wint het van het woord. Theologische doordenking en reflectie moeten plaatsmaken voor diaconale opdracht en arbeid. Ook de innerlijkheid valt aan deze daadtheorie ten offer en wordt als een piëtistisch en individualistisch rudiment afgedaan (38). Zo wordt de inhoud van de christelijke boodschap verhumaniseerd en versocialiseerd; de grote daden Gods wijken terug en in de plaats daarvan komt de verantwoordelijkheid van de mens. De theologie wordt omgezet in ethiek en antropologie (39). Is het vreemd dat men vanuit deze achtergronden de praktische theologie tot het belangrijkste vak in de theologische faculteit verheft? Jonker moet daarvan in ieder geval niets hebben. De mens blijft voor hem ten diepste „filosoof”. Hij blijft de vraag naar de *waarheid* stellen. Indien de praktische theologie niet zou erkennen dat er belangrijker dingen zijn dan de praxis, namelijk de bezinning over de vraag naar de waarheid waarbij men leeft, zal ze zelf ook niet op niveau kunnen blijven (23). De praktische theologie moet daarom volop theologie blijven en onder geen beding meegaan met de neiging om alleen de zogenaamde menswetenschappen tot de enige gesprekspartners van de theologie te kiezen. Dat zou een onduidelijke eenzijdigheid zijn.

Jonker zet zich vooral schrap tegen hetgeen hij als de eenzijdigheid in de moderne theologische ontwikkeling ziet. Nu is het verschijnsel van de eenzijdigheid natuurlijk niet nieuw. Ten aanzien van de vraag naar de zin van de kerkelijke praxis meent hij te kunnen zeggen dat deze vraag in het verleden meestal eenzijdig benaderd werd. Men heeft het kerkelijk werk altijd vanuit een bepaald oriëntatiepunt beschouwd en ondernomen. Als oriëntatiepunten noemt hij het *ambt*, de *kerk*, de *wereld*, de *christen* en de *maatschappij*. Deze oriëntatiepunten vertegenwoordigen allen een bepaalde component van de totaliteit van wat men over het kerkelijk werk zal moeten zeggen. Juist omdat ze echter „componenten” zijn, zijn ze niet geschikt als oriëntatiepunten vanwaar uit de zin van het kerkelijk werk benaderd kan worden. Het gevolg is dat er altijd in het denken over het kerkelijk werk een bepaalde eenzijdigheid geweest is. Telkens nam men weer een nieuw oriëntatiepunt, omdat men terecht het gevoel had dat een vroeger oriëntatiepunt bepaalde elementen van het kerkelijk werk niet tot hun recht liet komen. Het probleem was dat men in deze „reactie” wéér het geheel vanuit één der componenten wilde benaderen. Het gevolg was dat een nieuwe eenzijdigheid ontstond. Vooral gedurende de laatste decennia is er volgens Jonker sprake van een reactie-theologie die men ook een „kretentheologie” kan noemen. De evenwichtigheid is zoek. Wil men daarom uit de eenzijdigheid van de huidige situatie komen, zal men niet weer één van de componenten moeten kiezen, maar een oriëntatiepunt moeten kiezen dat de zin van de kerkelijke praxis in deze tijd op nieuwe en indringende wijze wederom aan het licht kan brengen (79).

Dit oriëntatiepunt vindt Jonker in het feit dat de kerkelijke praxis gericht is op de *verwerkelijking van de waarheid*. Reeds in zijn inaugurale rede heeft hij het standpunt ingenomen dat de praktische theologie de bezinning is over het waarachtig worden van de waarheid (Woord en Existentie als Probleem der Praktische Theologie, 1959, 17). Deze opvatting werkt hij thans nader uit. Alleen vanuit dit gezichtspunt meent hij te kunnen ontkomen aan allerlei valse tegenstellingen die ons in deze tijd opgedrongen worden, b.v. de valse tegenstelling tussen bestrijding van of verdediging van „de” maatschappij, „de” establishment, „het” instituut, „het” gezag etc.

Alleen langs deze weg zal men ook in de theologie moeten weigeren te kiezen tussen een eenzijdige „kerygmatische theologie” en een eenzijdige „antwoord-theologie”, tussen een eenzijdig existentieel denken en een eenzijdig essentieel denken, tussen horizontalisme en verticalisme. Wie de zin van de kerkelijke praxis zoekt in de verwerkelijking van de waarheid, kan alle waardevolle momenten in de huidige theologische discussie verdisconteren en toch de juiste *orde* daarbij bewaren, omdat hij, uitgaande van de openbaarde waarheid Gods, de *kerygmatische prioriteit* van de verticaliteit boven de horizontaliteit, de prioriteit van het Woord Gods boven het antwoord van de mens en de prioriteit van de arbeid Gods boven de arbeid van de kerk kan handhaven (102-105). Dat betekent dat het Woord Gods, de openbaring Gods als het vaste punt wordt aanvaard. Het Woord Gods blijft in „een revolutionaire situatie” de enige constituant. Dat houdt in dat het heil de rechte visie geeft op het alledaagse leven en niet omgekeerd, dat de profetie het juiste zicht geeft op het menszijn en niet omgekeerd, dat de zondag de werkweek in het ware licht stelt en niet omgekeerd, dat de eeuwigheid de tijd bepaalt en niet de tijd de eeuwigheid (101).

De overmacht van de waarheid Gods die in Zijn openbaring tot ons komt en zich door het werk van de Heilige Geest doorzet in de harten van de mensen en in het aardse leven en zó zichzelf verwerkelijkt en waarachtig wordt, wordt dus door Jonker als de directe zingeving van de kerkelijke praxis, het uitgangspunt van de praktische theologie en het grondmotief van de praktische uitoefening der kerkelijke arbeid gezien. De praktische theologie houdt zich in het bijzonder bezig met de vraag hoe het Woord Gods als waarheid waarachtig wordt onder de mensen, hoe de „confrontatie” tussen Gods waarheid en de mens met zijn belevings- en kenniswereld plaats moet vinden. De arbeid van de kerk is telkens weer op deze confrontatie afgestemd. En het doel van de kerkelijke arbeid is daarbij de verbreding en de verdediging van de Waarheid (115).

In een uitvoerig hoofdstuk gaat de schrijver nader in op de betekenis van het begrip „waarheid”. Het is niet nodig zijn gedachten daarover hier weer te geven. Het is voldoende te zeggen dat hij welbewust ingaat tegen allerlei „eigen-tijdse” stromingen en positie kiest in een theologie van het Woord die ruimte biedt aan een praktische theologie die in bewuste continuïteit met de leer-traditie van de kerk wil blijven. Maar daarover de volgende keer wat meer.

W. D. JONKER

* Naar aanleiding van: H. Jonker, *Leve de Kerk. Over hedendaags kerkewerk met verkenningen, achtergronden en richtlijnen*. Callenbach, Nijkerk, 1969.